

Zbigniew Serafin, Magdalena Wojtasz

Zarządzanie bezpieczeństwem i higieną nauki w placówkach oświatowych osób z obniżoną sprawnością komunikowania się

Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa nr 2, 219-225

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Zbigniew SERAFIN

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa w Poznaniu

Magdalena WOJTASZ

ZARZĄDZANIE BEZPIECZEŃSTWEM I HIGIENĄ NAUKI W PLACÓWKACH OŚWIATOWYCH OSÓB Z OBNIŻONĄ SPRAWNOŚCIĄ KOMUNIKOWANIA SIĘ

Wstęp

Szereg aktów prawnych zmusza każdego pracodawcę do realizowania praktyki bezpieczeństwa i higieny pracy. Edukacja i oświata są dziedzinami, których bezpieczeństwo jest szczególnie istotne ponieważ dotyczy dzieci. Jeśli natomiast mówimy o dzieciach z zaburzeniami o spektrum autystycznym tam bardziej zagadnienia bezpieczeństwa zyskują na wartości. Wartość, której główne założenia poruszane są w artykule, stanowi podstawę do analizy dotyczącej możliwości jakie mamy i jakie możemy osiągać by podwyższać standardy postępowania z dziećmi autystycznymi w celu lepszego ich rozumienia i bardziej efektywnych prób nauki zrozumienia przez nich świata. Bezpieczeństwo jest tutaj nadrzędnym warunkiem do spełnienia by móc cele osiągnąć. Odpowiednie zarządzanie bezpieczeństwem stanowi zatem o jakości i skuteczności realizowania założeń bezpieczeństwa higieny nauki.

1. Regulacje prawne dotyczące zadań placówki oświatowej w kontekście badań

Podstawowym dokumentem regulującym zasady funkcjonowania szkół w Polsce jest ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 r. Każda instytucja musi okazywać się uregulowaniami prawnymi dotyczącymi zarówno zarządzania jak i samym bezpieczeństwem i higieną. Wszystkie zatem placówki oświatowe zobligowane są do opracowania wewnętrznych norm oraz przestrzegania i odpowiedniego realizowania narzuconych przez przepisy prawa obowiązków względem higieny i bezpieczeństwa nauki oraz pracy.¹

Regulacje prawne dotyczące bezpieczeństwa i higieny nauki określają czyjemu nadzorowi podlega zakres działalności placówki oświatowej. Dyrektor jako osoba sprawująca opiekę nad realizacją obowiązków placówki w szczególności jest zobowiązany do sprawowania opieki nad uczniami m. in. poprzez propagowanie działań prozdrowotnych, *wykonuje zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom i nauczycielom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę lub placówkę*, jest kierownikiem zakładu pracy. Nadrzędnym zaś zadaniem w myśl ustawy jest zapewnienie optymalnych warunków pracy i nauki wszystkim osobom funkcjonującym w obrębie placówki oświatowej.²

Nauczyciel jako pracownik instytucji oświatowej zobowiązany jest rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą w tym

¹ Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. Dz. U. nr 256 z 2004, poz. 2572 ze zmianami

² Ibidem

zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę.³

Regulacje dotyczące bezpieczeństwa i higieny pracy nadrzędnie określa Kodeks Pracy, który jest ważnym źródłem wiedzy na temat postępowania każdego pracodawcy i pracownika. W takiej konfiguracji również funkcjonuje szkoła uznając za pracodawcę dyrektora szkoły. W związku z czym obowiązki dotyczące bhp w szczególności określają czynności jakie pracodawca-dyrektor powinien spełniać.⁴

Ustawa o systemie oświaty określa także w jaki sposób należy zapewnić bezpieczeństwo i higienę nauki. Wynika stąd, że organ prowadzący ma obowiązek zapewnić bezpieczeństwo i higienę pracy pracowników oraz uczniów. Wymienia się w tym względzie szczegółowo.⁵

- 1) zapewnienie warunków działania szkoły lub placówki, w tym bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki,
- 2) wykonywanie remontów obiektów szkolnych oraz zadań inwestycyjnych w tym zakresie,
- 3) zapewnienie obsługi administracyjnej, finansowej i organizacyjnej szkoły lub placówki,
- 4) wyposażanie szkoły lub placówki w pomoce dydaktyczne i sprzęt niezbędny do realizacji programów nauczania, programów wychowawczych, przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów oraz wykonywania innych zadań statutowych.

Ponadto kwestia bezpieczeństwa i higieny nauki bardzo szczegółowo poruszana jest w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu. Dyrektor zapewnia bezpieczne i higieniczne warunki pobytu w szkole lub placówce, a także bezpieczne i higieniczne warunki uczestnictwa w zajęciach organizowanych przez szkołę lub placówkę poza obiektami należącymi do tych jednostek. Zapis ten wspierają Ramowe statuty szkół lub placówek oraz pozostałe ogólne przepisy w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy.⁶

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (przypis) zobowiązuje do szczegółowego rozpracowania zasad bhp w szkole, w tym np.: regulaminów dyżurów, itd.⁷

Także statut gimnazjum określa zakres zadań nauczycieli oraz innych pracowników, w tym zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez gimnazjum, z uwzględnieniem wyżej wymienionych przepisów.⁸

³ Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela tekst znowelizowany, Dz. U. z 2006 r. nr 97, poz.674 ze zmianami

⁴ Por. szerzej: E. Broma-Bąk, K. Bak, *Kodeks Pracy. Inspekcja pracy*, Wyd. Odnowa. Wrocław 2013

⁵ Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. (Dz. U. Nr 256 z 2004, poz. 2572 ze zmianami)

⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach. Dz. U. nr 6 z 2003 r., poz. 69

⁷ Por. szerzej (Dz. U. nr 61 z 2001 r., poz. 624), (Dz. U. nr 35 z 2007 r., poz. 222)

⁸ Ibidem

Wskazuje się na podstawowe dokumenty jakimi powinna okazywać się placówka oświatowa w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy:⁹

1. Harmonogramy badań lekarskich oraz szkoleń w zakresie bhp wszystkich zatrudnionych osób;
2. Książka kontroli sanitarnej;
3. Rejestry, protokoły i dane statystyczne wypadków przy pracy i zachorowań na choroby zawodowe;
4. Rejestry, protokoły i dane statystyczne oraz analizy wypadków uczniowskich;
5. Certyfikaty maszyn i urządzeń oraz sprzętu na znak bezpieczeństwa lub deklaracje zgodności tych wyrobów z normami /meble, pomoce naukowe/;
6. Kopie instrukcji obsługi maszyn i urządzeń eksploatowanych w szkole oraz regulaminy poszczególnych pracowni i sali gimnastycznej;
7. Regulamin pracy;
8. Regulamin określający zasady bhp w szkole;
9. Teczki akt osobowych. Części A, B, C, w tym dokumenty dotyczące kwalifikacji orzeczeń i badań lekarskich, zakresy czynności i obowiązków, zaświadczenia dotyczące wymaganych przepisami szkoleń w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy;
10. Karty ewidencji czasu pracy;
11. Ewidencja wydawanych środków czystości, odzieży, obuwia roboczego oraz środków ochrony indywidualnej, tabele norm przydziału, imienne kartoteki;
12. Dokumentacja pracowników młodocianych;
13. Dokumentacja przeglądów technicznych ręcznych elektronarzędzi będących na wyposażeniu w warsztatach i pracowniach, a także w podręcznym warsztacie konserwatora;
14. Świadectwa kwalifikacyjne uprawniające do obsługi i dozoru urządzeń energetycznych, np. kotłownie tym: protokoły przejścia do eksploatacji, przeglądy, instrukcje eksploatacyjne itp.;
15. Dokumenty związane z pomiarami środowiska pracy;
16. Dokumenty związane z użytkowaniem środków chemicznych w pracowni chemicznej;
17. Dokumenty związane z eksploatacją pojazdów;
18. Protokoły pokontrolne z zakresu bhp oraz kopie odpowiedzi szkoły o realizacji zaleceń pokontrolnych organów nadzoru;
19. Potwierdzenia dopuszczenia maszyn i urządzeń do eksploatacji przez organy dozoru technicznego;
20. Dokumenty konserwacji sprzętu ppoż.;
21. Plany ewakuacji, instrukcje alarmowe;
22. Dokumenty związane z przyjmowaniem do eksploatacji nowo wybudowanych lub przebudowywanych obiektów budowlanych;
23. Dokumenty związane z eksploatacją obiektów budowlanych;
24. Dokumentacja eksploatacji instalacji elektroenergetycznej;
25. Dokumentacja eksploatacji instalacji odgromowej;

⁹ http://www.ko.poznan.pl/pub/ftp/wychowanie_opieka/Wybrane_podstawy_prawne_bhp_w_szkolach.doc (pobrano 19.05.2013 r.)

26. Dokumentacja eksploatacji instalacji oświetleniowej;
27. Zeszyt uwag i zaleceń Społecznego Inspektora Pracy;
28. Dokumentacja Inspektora /Specjalisty/ BHP w szkole;
29. Dokumentacja dotycząca ryzyka zawodowego pracowników zatrudnionych na poszczególnych stanowiskach.

Należy bezwzględnie przestrzegać archiwizacji wyżej wymienionych dokumentów.

2. Obniżona sprawność komunikowania się dzieci autystycznych

Obniżona sprawność komunikowania się dotyczy zaburzeń i schorzeń, który zostaje zachwiana komunikacji i stopień umiejętności komunikowania się. Takie zaburzenie należy rozpatrywać pod kątem osób z brakiem możliwości komunikacji werbalnej lub upośledzeniem tej umiejętności lub osób mający problem z komunikacją w ogóle-należy tutaj myśleć o zaburzeniach o spektrum autystycznym. Według Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób ICD-10 autyzm występuje pod KODEM F84.0. Pod tym kodem kryją się też medycznie zaobserwowane i stwierdzone cechy będące charakterystyczne dla wskazanych poniżej zaburzeń autystycznych. Wspomniana klasyfikacja ujmuje zgodnie z powyższym kodem:¹⁰

- A. Nieprawidłowy lub upośledzony rozwój wyraźnie widoczny przed 3. rokiem życia w co najmniej jednym z następujących obszarów:
 1. Rozumienie i ekspresja językowa.
 2. Rozwój wybiórczego przywiązania społecznego.
 3. Funkcjonalna lub symboliczna zabawa.
- B. W sumie występuje co najmniej sześć objawów spośród wymienionych w punktach (1), (2) i (3), przy czym co najmniej dwa z punktu (1) i co najmniej po jednym z punktu (2) i (3):
 1. Jakościowe nieprawidłowości wzajemnych interakcji społecznych, przejawiane w co najmniej dwóch następujących obszarach:
 - a) niedostateczne wykorzystanie kontaktu wzrokowego, wyrazu twarzy, postawy ciała i gestów do odpowiedniego regulowania interakcji społecznych,
 - b) niedostateczny rozwój związków rówieśniczych, obejmujących wzajemnie podzielane zainteresowania, czynności i emocje
 - c) brak odwzajemniania społeczno-emocjonalnego, przejawiającego się upośledzeniem lub odmiennością reagowania na emocje innych osób, albo brak modulacji zachowania odpowiedniej do społecznego kontekstu, albo słaba integracja zachowań społecznych, emocjonalnych i komunikacyjnych,
 - d) brak spontanicznej potrzeby dzielenia się emocjami z innymi osobami, radości, osiągnięć;
 2. Jakościowe nieprawidłowości w porozumiewaniu się przejawiane w co najmniej w jednym z następujących obszarów:
 - a) opóźnienie lub zupełny brak mówionego języka, który nie wiąże się z próbą kompensowania za pomocą gestów lub mimiki jako alternatywnego sposobu porozumiewania się,

¹⁰ Por.: Międzynarodowa klasyfikacja chorób i problemów zdrowotnych ICD-10 <http://icd10.pl>

- b) względny niedostatek inicjatywy i wytrwałości w podejmowaniu wymiany, konwersacyjnej, w której zachodzą zwrotne reakcje na komunikaty innej osoby, stereotypowe oraz powtarzające się, idiosynkratyczne wykorzystywanie słów i wyrażań,
 - c) brak spontanicznej różnorodności zabawy w udawanie lub zabawy naśladowującej role społeczne;
3. Ograniczone, powtarzające się stereotypowe wzorce zachowania, zainteresowań i aktywności, przejawiane w co najmniej jednym z następujących obszarów;
- a) pochłonięcie jednym lub wieloma stereotypowymi zainteresowaniami o nieprawidłowej treści i zogniskowaniu,
 - b) wyraziste, kompulsywne przywiązanie do specyficznych, нефunkcjonalnych czynności rutynowych i zrytualizowanych,
 - c) stereotypowe i powtarzające się manieryzmy ruchowe obejmujące albo kręcenie palcami, albo złożone ruchy całego ciała,
 - d) koncentracja na cząstkowych lub нефunkcjonalnych właściwościach przedmiotów służących do zabawy (jak: zapach, odczucie ich powierzchni lub powodowanego hałasu lub wibracji).
- C. Obrazu klinicznego nie można wyjaśnić innymi odmianami całościowych zaburzeń rozwojowych, specyficznymi rozwojowymi zaburzeniami rozumienia języka z wtórnymi trudnościami społeczno-emocjonalnymi, reaktywnymi zaburzeniami przywiązania, ani zaburzeniami selektywności przywiązania, upośledzeniem umysłowym z pewnymi cechami.¹¹

Spoglądając na problem autyzmu poprzez pryzmat psychologicznych obserwacji objawia nam się, spójny z medycznym punktem widzenia. Autyzm jest całościowym zaburzeniem rozwojowym charakteryzującym się nieprawidłowym rozwojem, w ogólnym rozumieniu, który dostrzegalnym jest już przed 3. rokiem życia dziecka. W zasadzie polega on głównie na braku umiejętności nawiązywania relacji z otoczeniem. Podsumowując, osoby autystyczne w tym rozumieniu to te, które pozostają w izolacji od otoczenia, które z kolei składa się z nadmiaru nieuporządkowanych dźwięków, obrazów i innych bodźców zmysłowych.¹² W tym wzrasta ranga problemu zapewnienia bezpieczeństwa takich osób.

3. Zasady zarządzania bezpieczeństwem nauki dzieci autystycznych

Zasady zarządzania bezpieczeństwem określające naukę i pracę z uczniem na terenie placówki oświatowej są bardzo jasne. Bezpieczeństwo pracy z uczniem autystycznym głównie opiera się na prawidłowej formie komunikacji. Regulacje prawne dotyczące bezpieczeństwa określają dostosowania powierzchni użytkowych do osób niepełnosprawnych i z zaburzeniami. Natomiast w kwestii komunikacji ciężko takie dostosowania uzyskać. W związku z czym nie w każdej placówce oświatowej dzieci z takim zaburzeniem jak autyzm będą mogły funkcjonować komfortowo. Wiadomym jest fakt, że na wybór szkoły przez rodziców wpływ ma wiele czynników, ale jedna zmienna jest nadrzędna. Dostępność do środków tzw. rewalidacyjnych w danej placówce. Ponadto bardzo istotna jest chęć

¹¹ Międzynarodowa klasyfikacja chorób i problemów zdrowotnych ICD-10 <http://icd10.pl/>

¹² R. Meyer, *Psychopatologia, jeden przypadek-wiele teorii*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Gdańsk 2008

pedagogów do współpracy z takim dzieckiem. Praktyka kliniczna pokazuje jednak w jakich sferach życia dzieci z zaburzeniami o spektrum autystycznym mają największy problem:

- niewrażliwość na innych ludzi;
- niezdolność do uwzględniania, co wiedzą inni ludzie;
- niezdolność do kształtowania przyjaźni poprzez odczytywanie intencji i reagowanie na nie;
- niezdolność do odczytywania poziomu zainteresowania słuchaczy swoją wypowiedzią;
- niezdolność do wykrywania zamierzonego przez mówcę znaczenia;
- niezdolność do przewidywania, co inni mogą pomyśleć o danym zachowaniu;
- niezdolność do zrozumienia nieporozumienia;
- niezdolność do oszustwa;
- niezdolność do zrozumienia powodów działania innych ludzi;
- niezdolność do zrozumienia „niepisanych reguł” i konsekwencji.¹³

Jak wskazuje praktyka zasady bezpieczeństwa higieny nauki muszą być zatem zależne od tego z jakimi deficytami intelektualnymi dzieci ma się styczność.¹⁴

Zakończenie

Zagadnienie, które poruszono w opracowaniu znajduje swoją podwalinę w wielu normach prawnych ale przełożenie tychże na praktyczne postępowanie z osobami upośledzonymi bądź zaburzonymi przybiera różne formy. Nie zawsze są jednak one dostosowane do potrzeb osób których dotyczy. Artykuł stworzono na podstawie obserwacji postępowania z uczniami w jednej z placówek oświatowych. Trudno jednak uznać, że wszystko co kierowane jest do ucznia z autyzmem jest uzasadnione i w pełni przemyślane. Mimo że nie można mówić o zaniechaniach ciężko również zauważyć w działaniu rozsądek i dostateczne zrozumienie problemu, pomijając kwestię chęci pedagogów do odpowiednio wyťažonej pracy z takim uczniem. Mechaniczne podejście i postępowanie schematyczne: pedagog-uczeń w zetknięciu z tak wyjątkowym zaburzeniem nie rzadko jest po prostu niewystarczające. Zatem uznać należy, że przekazem głównym tego artykułu jest chęć wykazania na rangę problematyki w zakresie bezpieczeństwa i higieny nauki, który kierowany dobrą podwaliną prawną wykazuje brak środków do realizacji założeń mentalnych, idei które jak najbardziej powinny służyć wszystkim dzieciom ze szczególnym uwzględnieniem tych które borykają się z dodatkowymi problemami dotyczącymi wielu kwestii życia-nie tylko zaburzeniami czy upośledzeniami. Problem zarządzania bezpieczeństwem i higieny nauki staje się zatem bardzo ważnym zagadnieniem ponieważ pozwala na dokonanie dokładnej analizy środków, którymi dysponują placówki oświatowe w tym zakresie. Analiza ta z kolei pozwala na wprowadzanie takich zmian które pozwolą na realizowanie podstawowych założeń programów edukacyjnych na poziomie przystępnym dla dzieci z zaburzeniami dostosowując do ich potrzeb warunki pracy.

¹³ P. Howlin, S. Cohen, J. Hadwin, *Jak uczyć dzieci z autyzmem czytania umysłu*, Wyd. JAK. Kraków 2010

¹⁴ Przewodnik, *Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, MEN, Warszawa 2010, zob. m. in. B. Rączkowski, *BHP w praktyce*, oddk Gdańsk 1996

Streszczenie

Opracowanie obejmuje streszczenie problematyki związanej z zarządzaniem bezpieczeństwem i higieną nauki osób z obniżoną sprawnością komunikowania się. Podstawą tej krótkiej analizy są przepisy prawa regulujące sposób postępowania z osobami funkcjonującymi w placówkach oświatowych-zarówno kadre pedagogiczną, jak i dzieci. Artykuł stanowi zbiór aktów prawnych oraz wybrane z nich zagadnienia dające podstawę do poszukiwania odpowiedzi na pytanie: w jaki sposób dostosować warunki bezpieczeństwa pracy i nauki do osób z obniżoną sprawnością.

Summary

The development includes a summary of the issues related to the health and safety of persons with reduced learning efficiency of communication. The basis of this brief analysis is the law governing the treatment of persons operating in educational institutions-both teaching staff and children. The article is a collection of laws and selected one issue giving rise to the search for answers to the question: how to adapt the working conditions and education to people with reduced performance?

Bibliografia

1. Howlin P., Cohen S., Hadwin J., *Jak uczyć dzieci z autyzmem czytania umysłu*, Wyd. JAK, Kraków 2010
2. Rączkowski B., *BHP w praktyce*, oddk Gdańsk 1996
3. Międzynarodowa klasyfikacja chorób i problemów zdrowotnych ICD-10 <http://icd10.pl/>
4. Meyer R., *Psychopatologia, jeden przypadek-wiele teorii*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Gdańsk 2008
5. www.ko.poznan.pl/pub/ftp/wychowanie_opieka/Wybrane_podstawy_prac_wne_bhp_w_szkolach.doc
6. Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r., Dz. U. nr 256 z 2004, poz. 2572 ze zmianami
7. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach. Dz. U. nr 6 z 2003 r., poz. 697
8. Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta nauczyciela – tekst znowelizowany, Dz. U. z 2006 r. nr 97, poz.674 ze zmianami
9. Bromia-Bąk E., Bak K., *Kodeks Pracy. Inspekcja pracy*, Wyd. Odnova. Wrocław 2013
10. Przewodnik, *Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, MEN. Warszawa 2010